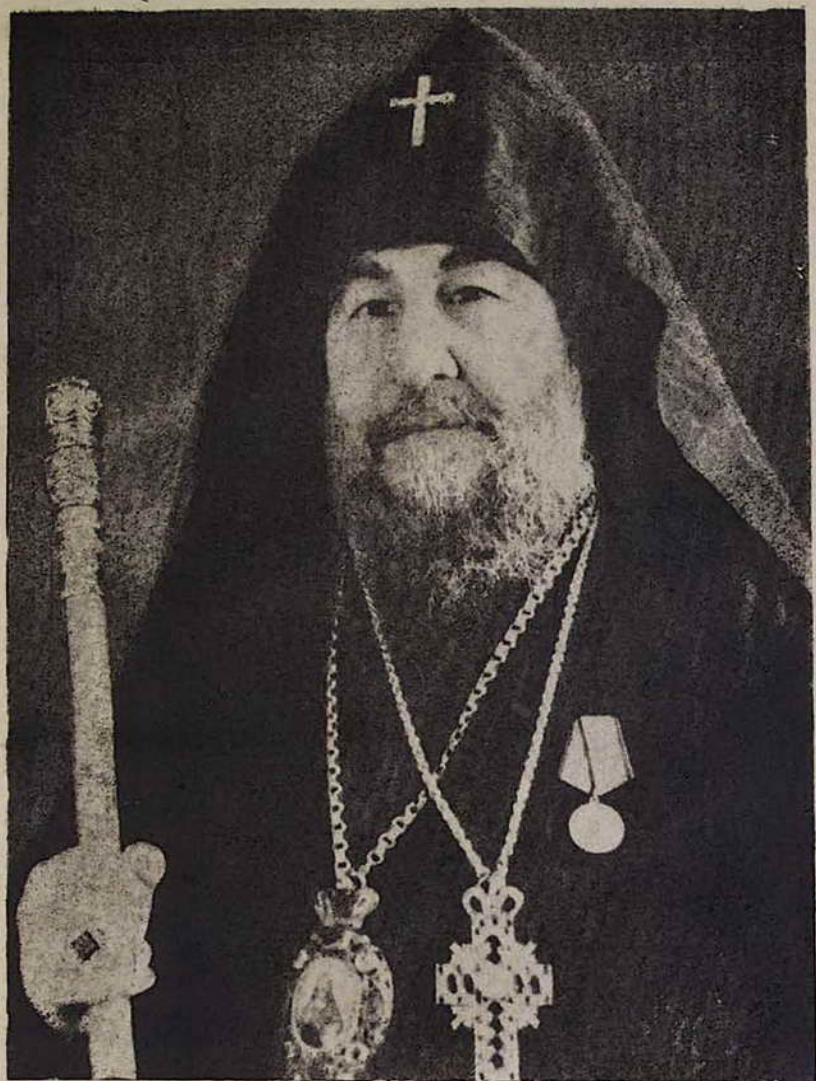

Տ. Տ. ԿԵՌԳ Զ
ՎԵՀԱՓԱՌԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏ Տ. Տ. ԳԵՎՈՐԳ Զ-Ի ԳՍՀԱԿԱԼՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Բացավ Աղգալին-Նկեղեցական ժողովի գումարման և Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրության ու օծման մեկ տարին:

1945 թվականի հունիս ամսին սփյուռքի բոլոր ծայրերից, Հայոց Նկեղեցու հնավանդականների համաձայն, հնավուրց էջմիածին էին հավաքվել հայ հավատացյալ ժողովրդի հոգևոր ու աշխարհիկ ներկայացուցիչները՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետի ընտրության և Նկեղեցական մի շարք խնդիրների լուծման համար:

Հայ Նկեղեցու տարեգրության մեջ 1945 թվականը կնշվի, որպես բացառիկ տարեթիվ: Հայոց Նկեղեցու դարավոր պատմությանն անհայտ է կաթողիկոսական ընտրության համար գումարված նմանօրինակ մի ժողով: Դա առաջին լրիվ ներկայացուցչական ազգային-Նկեղեցական ժողովն էր, որին իրենց մասնակցությունը բերին բովանդակ հայ ժողովրդի ներկայացուցիչները: Այդ ժողովը Հայ Նկեղեցու կյանքում արտակարգ երևույթ հանգիստացավ թե՛ իր կուռ միասնականությունը և թե՛ իր շոշափած խնդիրներով:

Հայ Նկեղեցու այդ աննախընթաց միասնականությունը գրանորվեց նրանով, որ կաթողիկոսական ընտրությանը մասնակցեցին ոչ միայն էջմիածնական բոլոր թեմերը, այլ և Կիլիկիո կաթողիկոսությունը, որ Հայ Նկեղեցու պատմության մեջ հզակի դեպք է հանգիստանում: Իսկ որ ամենակարևորն էր՝ Կիլիկիո կաթողիկոսն անձամբ մասնակցում էր ընտրությանը՝ իր եպիսկոպոսների ու աշխարհիկ պատգամավորների հետ միասին: Այդ միասնականությունը արտահայտվեց նաև նրանով, որ 1945 թվի հունիսի 22-ին, էջմիածին հնադարյան Մայր Տաճարի խորհրդավոր համարների տակ, արտակարգ խանդավառ մթնոլորտում, Աղգալին-Նկեղեցական ժողովի կողմից

Ամենայն Հայոց Հայրապետ Տ. Տ. Գևորգ Զ ընտրվեց միաձայն:

Մեծ ժողովրդականություն էր վայելում Աղգալին-Նկեղեցական ժողովը. պատգամավորներից բացի նրա աշխատանքներին մասնակցում էին բազմաթիվ հյուրեր ոչ միայն Սովետական Հայաստանից, այլ և հեռավոր հայկական շատ գաղութներից: Նրա աշխատանքներին մինչև վերջ մասնակցեց նաև անդլիական Նկեղեցու ներկայացուցիչ Քենտրերիի ավագերեց Հյուլեթ Ջոնսոնը:

Ահա ինչպիսի սրտառուտ տողեր է նվիրում այդ եղակի ժողովին Կիլիկիո կաթողիկոս Գարեգին Ա.

«Բացառիկ երևույթ էր մեր պատմության մեջ տեսնել համայն հայության ներկայացուցչությունը հոգևոր և աշխարհիկ դասերի՝ Մայր Աթոռի կամարների տակ, սկսած Բուենոս-Այրեսից, Հյուսիսային Ամերիկայից, Եվրոպայի բոլոր գաղութներից, Նիդեռլանդներից, Պարսկաստանից, Լիբանանից, Սյուրիայից, Պարսկա-Հնդկաստանից, նստած կողք կողքի և. Հայաստանի և Միություն հեռավոր թեմերի պատգամավորների հետ:

Տասնյակ հազար մղոններով իրարից հեռու ընկած տարածություններ, ծովերն ու օվկիանոսներ, ներկա ժամանակի հետ կապված հանապարհադական դժվարություններ մեծածախս, չէին կարողացել արգելիլ լինել ներքին մղման և բուռն ցանկության, համայնքային հիմնվուրց տանարի սրբազան կամարների տակ և կառաբել իրենց պարտականությունը դեպի Նկեղեցին: Այս անհնայտեթ, ամենքի: համար տեսանելի և հասկանալի արտաքին ապացույցն էր, թե հայ ժողովրդի համար որքան մոտ է Հայաստանից Նկեղեցին յուր Մայր Աթոռով և Ամենայն Հայոց Հայրապետությամբ, որ իրեն մագնիսական օւյժ իրար էր բերել այդպիսի հոծ՝ բովոլ ներկայացուցչություն աշխարհի ամեն եկեղեցուներից, ուր հայություն կա խմբված»:

Բացառիկ ուրախառիթ պայմաններում, արտակարգ խանդավառ մթնոլորտում և

նշանակալից իրադարձություններով հարուստ ժամանակաշրջանում տեղի ունեցավ Ազգային-Եկեղեցական ժողովը։ Մի քանի շաբաթ ուռաք, նախքան ժողովը սկսելը, ավարտվել էր ֆաշիստական Գերմանիայի դեմ մղվող պատերազմը։ Լույ էր հրանդիվների որոտը։ Նվորային ընդարձակ ռազմադաշտներում։ Հաղթանակի երջանիկ ժպիտը շողում էր բոլորի դեմքին։ Անհուն բերկրանքի օրեր էր ապրում հայ ժողովուրդը, որովհետև պարտության էր մատնվել նրա դիմերի մշնամի Գերմանիան՝ առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ հայկական սպանդի պաշտպանության հեղինակներից և ակտիվ մասնակիցներից մեկը։ Ուրախ էր հայ ժողովուրդը, որ այս պատերազմին Հայաստանը դեր էր մանցել արհավիրքներից, ջր-նորոգել հայ և Միության բոլոր եղբայրական ժողովուրդների քաջարի մարտիկների, որոնք Կովկասի դռները անսպասելի բերդերի վերածելով ոչ միայն դիմադրանքից, թշնամու բազմաթիվ գոտիները, այլ և հո շարտադրվել նրան մինչև Բեռլինից էլ արևմուտք։ Ուրախ էր հայ ժողովուրդը իր դարավոր երազների իրականացման ակնկալություններով հղի հեռանկանների տալիքով։ Ժողովի օրերին արևմտյան և արևելյան կիսագնդերում ուժգին հնչեց հայ ժողովրդի ձայնը։ Սան-Ֆրանցիսկոյում՝ Միավորված Ազգերի Կազմակերպությանը ներկայացված Ամերիկահայ Ազգային Խորհրդի դիմումին հետևեց Ազգային-Եկեղեցական ժողովի մասնակիցների դիմումը հայ ժողովրդի մեծագույն բաժնեկալի Ի. Վ. Ստալինին։ Սույն դիմումը գրվեց Ազգային-Եկեղեցական ժողովի աշխատանքներն ավարտվելուց հետո նրա մի խումբ մասնակիցների նախաձեռնությամբ։ Երկու կիսագնդերից հնչող այդ ձայնը միահյուսվեցին, պահանջելով որ Սովետական Հայաստանին միակցվեն Թուրքիայի կողմից պատմական անարդարությամբ և բռնի ուժով գրավված հայկական հողերը, հեռավորությունը տալով սփյուռքով մեկ ցրված հայությանը վերադառնալու իր Մայր-Հայրենիքը ու իր աշխատակից եղբայրներին հետ միասին զարկ տալու նրա տնտեսական և կուլտուրական վերելիքին։

Ազգային-Եկեղեցական ժողովը, բացի իր զուտ կրոնական նշանակությունից, ունեցավ նաև այլ կարևոր նշանակություն։ Գաղութահայ ժողովրդի ներկայացուցիչները, կաթողիկոսական ընտրության կապակցությամբ Սովետական Հայաստանի ժամանելով, հնարավորություն ունեցան մոտիկից ծանոթա-

նալու նրա տնտեսական ու կուլտուրական վերելքին բոլոր մարզերում։ Նրանք հայրենիք էին եկել ոչ միայն իրենց կաթողիկոսականության, այլ և հայրենիքի կարոտից տոշորված սրտերով նրա սրբազան հողը համբուրելու ու նրա հարածուն վերելքին ակախառնելուն համար։ «...պատգամավորներին մայրենի երկիրն էր բերել ոչ միայն եկեղեցատիրության գզգզմունքը, այլ և հայրենասիրության։ Հայ հավատացյալ ժողովրդի պատմական առանձնահատկությունն է այդ, եկեղեցատիրությունն ու հայրենասիրությունը սերտ կապված երևան բերել կյանքի կարևորագույն դեպքերի ժամանակ, Ս. Սաճակ-Մեսրոպների և Վարդանանց ու Ղևոնդյանց օրերից սկսած»։ գրում է Գարեգին Ա. կաթողիկոսը։

Կաթողիկոսական այս աննախընթաց ընտրության ժամանակ լավագույն կերպով դրսևորվեց պատերազմի ընթացքում Սովետական Հայաստանի շուրջ տեսողված գաղութահայ ժողովրդական լայն զանգվածների կամակերպման արտահայտությունը և հայրենիքի շուրջ համախմբվելու միասնական իմաստը։ Ազգային-Եկեղեցական ժողովի գումարումը մեծ հետաքրքրություն առաջ բերեց գաղութահայ լայն զանգվածների մեջ ոչ միայն դեպի էքսիմիտներն, այլ և դեպի Մայր-Հայրենիքը։ Նրանք իրենց պատգամավորներին Հայաստան ճամբելով սրտատրոփ սպասում էին նրանց վերադարձին։ Մայր-Հայրենիքից ստույգ «խապրիկներ» ստանալու համար։

Ժ՛նչ նորություն... Ե՛րբ պիտի գան—հարցումներ էին, որ կուգային ամեն կողմն տեղատարափի մը նման։ Կուգային իրենց ղեկգլխին մոտ կ'իմանա աշխատանքի մարդը կողմն, առևտրականներն, գործատերներն, կրթական գործիչներն և այս հետևյալը ասիներն վրա ծնած ու սնած մեր հոր ու վառվառն սերունդի կողմն։

«Ամեն տեղ պատգամաբերներու խումբ լսելու կարիքն ու պահանջը կ'զգացվեր։ Մեր պատգամաբերները իրենց հետ տարած էին գաղութի տրոփ լարերը, որպեսզի մե՛կ կարենային հաղորդակից դառնալ անճաման հայրենիքի հ. Հայաստանի մեծ տրոփ բարախումներուն», գրում է Բուենոս-Այրեսում Իրատարակվող «Հայ Կեդրոն» ամսագիրը։

Մայրիսով աշխարհի շուրջ կողմերից գաղութահայության ներկայացուցիչները ժողովրդ, ցամաքներ կտրելով ուխտավորների նման դիմեցին դեպի Սովետական Հայաստան իրենց պատմական այդ առաքելու-

սփյուռքով մեկ ցրված հատվածներին Սովետական Հայաստանի շուրջ համախմբելու տեսակետից:

Ազգային-նկեղեցական ժողովում քննարկվել ու որոշումներ էին կայացվել Հայ Եկեղեցու համար լավագույնց կարևոր մի շարք խնդիրների նկատմամբ, որոնց կենսագործումը դրվել էր նորընտիր Վեհափառ Հայրապետի ուսերի վրա. գրանց էին Հոգևոր, ճեմարանի բացումը, Մայր Տաճարի վերանորոգումը, տպարանի բացումը և այլն:

Վեհափառ Հայրապետը գահ բարձրանալով պատասխանատվության խորը զգացումով ձեռնամուխ եղավ այդ խնդիրների իրագործմանը:

Ամենայն Հայոց Հայրապետի կոչում, Ազգային-նկեղեցական ժողովի կատարյալ վստահությունը և հավատացյալ հոտի անկեղծ ակնկալությունները խորապես հուզում են սիրտ և մեջում հոգին՝ ըզգացնելով ինձ պարտականության ու պատասխանատվության ծանուցությունը:

«Արարտ իմ զգում հիշելով ծանր պարտականությունները և բազմապիսի հոգսերը, որ Ամենայն Հայոց Հայրապետի ուսերին է բարձած, և խորհում եմ՝ պիտի կարողանամ՝ մարդած, ծերության հասակում, խղճի մտոք կատարել պարտքս. պիտի հաջողվի՝ արդյոք ինձ՝ ետբևսպես ու արտաբնապես հիմնովին վերակառուցել հայ հեղափոխության բանկարծիք կորոզը՝ Ս. էլիմածեի Մայր-Տաճարը»:

«Պիտի կարողանամ՝ արդյոք՝ ետբարաց՝ զեղբոսներս իր բարձրության հասցրել՝ մատակարարելով Հայ Եկեղեցուն արժանավոր հովիվներ»:

«Պիտի կարողանամ՝ արդյոք, որպես անկէ կազմակերպել խորհրդային Հայաստանի, խորհրդային Միության և մանավանդ Սփյուռքի Հայոց Քեմեր...».

ամենայն երկուցածությունամբ և պարտքի խորը գիտակցությամբ գրում է նա իր անդրանիկ աշխարհաբար կոնդակում. բայց զգալով, որ ինքը մենակ չէ՝ Հայ Եկեղեցու համար կենսական նշանակություն ունեցող այդ խնդիրների իրականացման գործում, նույն այդ կոնդակում ավելացնում է. —

«... եվ վերապես հուսադրում է ինձ այն դիտակցությունը՝ թե մենակ չեմ, այլ ունեմ լծակից վստահելի Արտակիցներ և վստահելի աշակիցներ՝ ի դեմս Սրբազան Առաքելների և բարեշնորհ փառանյության,

որոնք կռված են եւսյն գաղափարին ծառայելու և եւսյն պատասխանատվության ենթակա և կատարյալ վստահություն են ներշնչում իրենց համերաշխ գործունեությանը. որ հավատ և եւսյն է տալիս Մեզ՝ մեր ապագա խոշոր ձեռնարկների հաջողությանը»:

Այդ «ապագա խոշոր ձեռնարկների հաջողություն» նկատմամբ ունեցած խորը հավատը ու վստահությունը դրոշմ են նրան անմիջապես ձեռնամուխ լինելու Հայ Եկեղեցու առաջ ծառացած լավագույնց կարևոր ու անհետաձգելի այս դժվարին խնդիրների կենսագործմանը:

Այդ խնդիրներից ամենահրատապը և առաջնահերթը հանդիսանում էր Հոգևոր ճեմարանի բացումը:

Վեհափառ Հայրապետը, դեռ նախքան իր քնտրությունը, «Բարձրագույն Հոգևոր Իշխանության քառամյա գործունեության մասին» Ազգային-նկեղեցական ժողովին ներկայացրած զեկուցագրում ընդգծել էր ճեմարանի բացման անհրաժեշտությունը. —

«Ս. էլմիածինը, որպես համայն հայության կենտրոն, պիտի ունենա բավարարիչով կուսակրոն հոգևորականություն և քահանայություն: Հոգևոր դաս պատրաստող հաստատությունը Մայր Աթոռի Հոգևոր ճեմարանն էր, որը դադարել է գոյություն ունենալ 1917 թվից, որի հետևանքով մեծ կարիք է զգացվում թե կուսակրոն հոգևորականության և թե քահանայության, մանավանդ միտոթեանական ներքին թեմերում և Մայր Աթոռում»:

«Այսօր ի միեկնություն բոլորիս, կարող եմ հայտարարել, որ դժվարագույն խնդիրներից մեկը լուծվել է հիմնական կերպով և օրինական եղանակով. Ս. էլմիածնին իրավունք է տրված Հոգևոր ճեմարան ունենալ: Շնորհիվ Սովետական իշխանության հոգածու և բարյացակամ վերաբերմունքի տրամադրված է Մեզ նախկին Սատենադարանը, որպես ճեմարանի շենք, վերանորոգված և հարմարեցված ճեմարանի համար: Այլև ճեմարանի պահպանության դժվարություններն էլ մասամբ լուծվել է մեր կառավարությունը՝ խոստանալով ճեմարանին աջակցություն ցույց տալ և արդեն արձակել է ճեմարանի համար կահկարասիք»:

«Այս հիմնական յոթնամյա կատարելուց հետո, թվում է, թե իրավունք ունեմ ասելու՝ ես իմ պարտքս կատարեցի: Պատկանելի ժողովիդ է մնում՝ ճեմարանի տնտեսա-

կան ապահովության կարիքը հոգալու:

Ազգային—ենդեցեցական ժողովը իր հուլիսի 19-ի և 20-ի նիստերում զբաղվեց Հոգևոր ճեմարանի տնտեսական ապահովության խնդիրներով. այս մասին ժողովի հուլիսի 19-ի նիստի արձանագրությունում կարդում ենք.—

«Այնուհետև ժողովն անցավ Հոգևոր ճեմարանի պահպանման հարցի քննությանը. ետքը առավ Ամեն. Տ. Տեղակալը և մանրամասն տեղեկություններ հաղորդեց ճեմարանի ուսման ծրագրի և հարակից խնդիրների մասին. շեշտեց նաև ճեմարանը նյութական միջոցներով ապահովելու անհրաժեշտությունը:

«Գեր. Տ. Արտավազը արքեպիսկոպոսը կարդաց Հոգևոր ճեմարանի 1945—46 ուս. տարվա ծախսերի 1.150.000 ռուբլու հասնող նախահաշիվը:

Հուլիսի 20-ի նիստում, արտակարգ խանդավառ մթնոլորտում, ջարդոնակվեց ճեմարանի տնտեսական ապահովման խնդրի քննարկումը. ժողովի պատգամավորները հանդես եկան որոշ հանձնառություններով. այս մասին հետևյալն է արձանագրված.—

«Տ. Արտավազը արքեպիսկոպոսն անդրադառնալով օրակարգի հաջորդ խնդրին, այն է ճեմարանի պահպանության հարցին, հայտարարեց, որ ինքը հանձն է առնում հոգավ մեկ սանի պահպանման ծախսը՝ մինչև ճեմարանի վեցամյա դասընթացի ավարտելը:

«Տ. Տեղակալի հիմնավորված առաջարկով ճեմարանի յուրաքանչյուր սանի պահպանման տարեկան ծախս ընդունվեց 500 ղուլար:

«Կիլիկիո Վեհ. Կաթողիկոսը հայտնում է, որ եզրպատահյալ Կարապետ Սարգիսյանը ճեմարանի պահպանության ֆոնդին կտակել է մի գումար, որի տարեկան տոկոսը կազմում է 50 եզրպատահյալ ոսկի և որ ճեմարանը իր գոյության ամբողջ ժամանակաշրջանում ամեն տարի տնտեսալու է 50 եզրպատահյալ ոսկի: Վեհափառը հայտարարում է նաև, որ առաջին տարվա 50 ոսկին վճարված է արդեն:

«Այս հայտարարությունների առաջ բերած խանդավառության հետևանքով եղան հետևյալ հանձնառությունները:

«Կալիֆոռնիայի թեմի առաջնորդ Տ. Մամբրեք եպիսկոպոս Գաֆայանը հանձն առավ հոգավ մեկ սանի պահպանման ծախսը թեմի միջոցներին:

«Ամերիկայի Արևելյան թեմի առաջնորդ Տ. Տիրան Ժ. վարդապետ Ներսիսյանը նույն-

պես հանձն առավ հոգավ տառն սանի պահպանման ծախսը թեմի միջոցներին:

«Իրանա-Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ Տ. Վահան Ժ. վարդապետը հայտարարեց, որ իր թեմի հանձն է առնում հոգալու շրջապահ պահպանման ծախսը:

«Ատրպատականի փոխ-թեմակալ Տ. Կարապետ ավ. քհն. Մանուկյանը հանձն առավ հոգավ մեկ սանի պահպանման ծախսը թեմի միջոցներին:

«Տ. Սահակ ավ. քհն. Սահակյանը Վրաստանի թեմի անունից հայտարարեց, որ իրենց թեմը կվճարի վեց սանի պահպանման ծախսը:

«Կալիֆոռնիայի թեմի առաջնորդ Տ. Մամբրեք եպիսկոպոսը հայտնեց, որ Նդեմի Տիկնանց Միությունը կհոգա մեկ սանի պահպանման ծախսը:

«Ակադեմիկոս Ստեփան Մախասյանցը հայտարարեց, որ ինքը հանձն է առնում հոգալու մեկ սանի պահպանման ծախսը:

«Մկրտիչ Մարքիսյանը հանձն առավ հոգալու մեկ սանի պահպանման ծախսը:

«Ճանիկջազըրը հանձն առավ հոգալու երկու սանի պահպանման ծախսը:

«Էդոնի Փափազյանը հանձն առավ հոգալու մեկ սանի պահպանման ծախսը:

«Ամերիկայի Արևմտյան թեմի պատուամովր Հալի Գալուքճյանը հանձն առավ հոգալու երեք սանի պահպանման ծախսը:

«Իրանա-Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ Տ. Վահան Ժ. վարդապետը միաժամանակ հայտարարեց, որ ի օգուտ ճեմարանի, մի երեկուսին միջոցով հանգանակել է 17.000 թուման և հանձն է առնում հանգանակելու ևս 20.000 թուման:

«Տանն Կիլիկիո Վեհափառ Կաթողիկոս Գարեգին Ա. հայտարարեց, որ Կաթողիկոսարանը ճեմարանին հատկացնում է 5.000 ղուլար:

«Եզրպատոսի թեմի առաջնորդ Մամբրեք եպիսկոպոս Միքումյանը խոստացավ իր թեմի միջոցներին ի օգուտ ճեմարանի հատկացնել 3.000 եզրպատահյալ ոսկի:

«Որոշվեց բոլոր հանձնառությունները սաների պահպանման ծախսերի վճարումը շարունակել մինչև երանց ճեմարանի վեցամյա դասընթացի ավարտելը:

«Այսպիսով ժողովը ավարտված համարեց ճեմարանի պահպանման խնդիրը:

«Տանն Կիլիկիո Վեհափառ Կաթողիկոսը ողջունելով ժողովականներին ճեմարանի պահպանման խանդավառ հանձնառությունների համար, շեշտեց Հոգևոր ճեմարանի մատենադարանի անհրաժեշտությունը:

և այն կրոնական ու եկեղեցական գրականությունը ճշմարտացի կարեկրորությունը:

Այս առթիվ ընդունվեց Տ. Վազգեն վարդապետի առաջարկած հետևյալ բանաձևը.

«Ժողովը մեծ գոհունակությամբ և երաստագրությամբ լսելով, որ Սովետական Հայաստանի բարեխնամ կառավարությունը Ս. Էջմիածնի վերադարձը է հեմարանի նախկին գրադարանը, ցանկություն է հայտնում և առաջարկ մտցնում, որ նորընտիր Վեհափառ Հայրապետը միջոցներ ձեռնարկի գրադարանը ճշմարտացի կրոնական-եկեղեցագրատական և այլ մասնագրատական ուղղության գրականությունը»:

Վերը հիշված հանձնառությունների մեծ մասը, պիտի ասել, չի կատարվել. սակայն դա դեռ չի նշանակում, որ հեմարանի պահպանման խնդիրը ձախողվել է: Վեհափառ Հայրապետի ամենօրյա հոգացողության առարկան է հանդիսացել հեմարանի պահպանման գործը. անհրաժեշտ էր հեմարանի ապահովել որակյալ դաստիարական կազմով, դասական ու գրեհական պիտույքներով, վառելանյութով. սաներին բավարարել ննջարանային պիտույքներով, հագուստով, ոտնամանով, և որ ամենազգալիորեն է, կազմակերպել նրանց սննդի գործը: Այս բոլոր խնդիրների լուծման համար պահանջվում էր ուժերի մաքսիմալ լարում և արդարև Վեհափառ Հայրապետը այս ուղղությամբ մեծ աշխատանք է կատարել. նրա եռանդուն ջանքերի շնորհիվ հնարավոր է եղել մեծ դժվարություններով ապահովել հեմարանը որակյալ դաստիարակական կազմով, դասական, գրեհական, ննջարանային պիտույքներով, հագուստով, ոտնամանով, վառելանյութով: սննդամթերքով և այլն: Այս բոլորը ստեղծեցին նյութական աճ բազան, որի հիման վրա հնարավոր դարձավ լավագույն կերպով կազմակերպել սաների թե ուսումնա-դաստիարակչական և թե բազմակողմանի սպասարկման գործը:

Չնայած Վեհափառ Հայրապետի մեծ ըզրադավածության, այնուամենայնիվ աշխատանքը հունի մեջ դնելուց հետո էլ նա չի զադարեցնում իր ամենօրյա հսկողությունը հեմարանի թե ուսումնական և թե տնտեսական խնդիրների նկատմամբ. հեմարանը միշտ էլ մնում է նրա տեսադաշտի կենտրոնում: վաշխելով նրա հատուկ սերն ու գուրգուրանքը: Ծնարանի նկատմամբ ցուցաբերած Վեհափառ Հայրապետի այդ հայրական հոգատարության շնորհիվ է, որ հազացվել են նորաբաց հեմարանի, այդ մեծածախս

գիշերօթիկ դպրոցի, ու միայն պահպանության բոլոր ծախսերը, այլ և ճեմարանը հնարավորություն է ունեցել իր գոյության առաջին տարին փակել զգալի նվաճումներով:

Այսօր, երբ ճեմարանը թևակոխում է իր գոյության երկրորդ տարին, նրա առաջ կոր խնդիրներ են ծառանում. ավելանում է սաների թիվը, կարիք է զգացվում նոր դասարանների, բարդանում է տնտեսական ապահովման և սաների բազմակողմանի սպասարկման գործը:

Ժամանակն է, որպեսզի Ազգային—Եկեղեցական ժողովում, խանդավառ մթնոլորտում արված հայտարարությունները ճեմարանի ապահովության նկատմամբ գործի վերածվեն. եղած հանձնառությունները չափաի մոռացվեն, այլապես վտանգի տակ իրված կլինի հեմարանի պահպանության գործը: Եթե Վեհափառ Հայրապետը մեծ դժվարություններով և մասամբ էլ ՀՍՄԻ Մինիստրների Սովետին կից Հայ Եկեղեցու գործերի Խորհրդի աշակերտության շնորհիվ կարողացել է հոգալ նորաբաց հեմարանի առաջին տարվա բազմաթիվ կարիքները, դա դեռ չի նշանակում, որ հանձնառությունն ստանձնողները կարող են մոռանալ իրենց վրա վերցրած պարտավորությունները՝ ճեմարանի պահպանման ամբողջ հոգսը բարելավելով Վեհափառ Հայրապետի ուսերի վրա: Ժիշտ է, Վեհափառը միջոցներ է փնտռում հեմարանի համար նյութական և մեծուր ու կալում բազա ստեղծելու համար, բայց քանի դեռ այդպիսին բացակայում է, բոլորի բարոյական պարտականությունն է անթերի կատարել իրենց հանձնառությունները:

Ծնարանը կոչված է Հայ Եկեղեցու համար արժանավոր հովիվներ պատրաստելու. սակայն Հայ Եկեղեցին չէր կարող սպասել. մինչև որ ճեմարանը կտար իր առաջին շրջանավարտները: Բազմաթիվ թեմեր գուրկ էին թեմական եպիսկոպոս առաջնորդներից, նորաբաց շատ եկեղեցիներ քահանաների կարիք էին զգում, գործող վանքեր վանահայրեր շունենին, անհրաժեշտ էր բազմամարդ դարձնել Էջմիածնի միաբանությունը:

Ինչպես տեսանք կոնդակից արված մեջբերումից, Վեհափառ Հայրապետի առաջնահերթ խնդիրներից մեկն է եղել նաև «կազմակերպել Խորհրդային Հայաստանի, Խորհրդային Միության և մանավանդ Միջուկի Հայոց թեմերը: Թեմերը եպիսկոպոս առաջնորդներով ապահովելու համար Վեհափառ

Հայրապետը ձեռնամուկ եղավ հենց իր գահակալության առաջին օրերին. Ազգային-Եկեղեցական ժողովի մասնակից մի շարք արժանավորագույն վարդապետներ եպիսկոպոս ձեռնադրվեցին և թեմական առաջնորդներ նշանակվելով մեկնեցին իրենց պաշտոնավայրերը: Նոր վարդապետներ ու քահանաներ ևս ձեռնադրվեցին, «Արդևի իսկ ուսուցիչներ մի վարդապետս ի նախկին սանուց ճեմարանի և ներսիսկան դպրանոցի, յորոց դոմանս ձեռնադրեցաք յեպիսկոպոսութիւն վասն առաջնորդութեան թեմորէից եւ. Հայաստանի», գրում է այդ մասին Վեհափառն իր անդրանիկ կոնդակում:

Նորընտիր կաթողիկոսի գահակալությունից հետո բազմաթիվ եկեղեցիներ վերաբացվեցին, որոնք ապահովվեցին նոր ձեռնադրված քահանաներով, իսկ մի քանի վերականգնված վանքեր ունեցան իրենց վարդապետ վանահայրերը:

Անհաղթ Հայրապետը իր ուշադրությունը կենտրոնացրեց նաև եկեղեցու պառակտյալ վիճակի վրա Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում հորդորելով վերականգնել եկեղեցու միասնականությունը. «Աստուծո իշխել կամիմք և զպառակտեալ վիճակ եկեղեցւոյս մերոյ ի Միացեալ Նահանգս, որ ցաւ է Մեզ և համարն ողջամիտ հայոց: Պատուէր տամք, որոց անկ է լուծանել զամենայն անշատ կարգմաներպովիմս, որք չեն հաստատեալ Հայրապետական իշխանութեամբ..... Յուշ առնեմք ժողովրդականաց Մերոց, թէ որպիսի շարեաց աղբերք են այդպիսի երկպառակութիւնք ընդ յարկաւ եկեղեցւոյ, յորոց պարտ է զդուշմեալ առ ի շինութիւն և ի պահպանութիւն Մայր եկեղեցւոյս:

Վեհափառի ջանքերով բաժականալալի կարգավորվում է նաև կապը էքզիսթենցիալ և ի սոփյառն ցրված թեմերի միջև. թեմական առաջնորդները պարբերաբար հաշվետվություններ են ներկայացնում իրենց գործունեության ու թեմի վիճակի մասին և համապատասխան հրահանգներ ստանալով՝ դեկամվորվում են ըստ այդ հրահանգների: Կապերի սերտացմանը մեծապես նպաստել են նաև Ամենայն Հայոց Հայրապետության Մերձավոր Արևելք այցելած պատվիրակությունները: Նախատեսվում է ապագայում շահամանափակվել միայն Մերձավոր Արևելքում և հնարավորություն տալ պատվիրակություններին այցելելու նաև Եվրոպայի ու Ամերիկայի թեմերը:

Այսպիսով Վեհափառ Հայրապետի արդյունավետ գործունեության շնորհիվ մի տարում, համեմատաբար շատ կարճ ժամանակ

կամիջոցում մեծ աշխատանք է կատարվել ինչ եկեղեցիների վերաբացման, թե ողջ վանքերի վերականգնման, թե եպիսկոպոսների, վարդապետների ու քահանաների ձեռնադրման, թե քափուր քեմերն ալվիլի ձեռնհաս առաջնորդներով, վանքեր վանահայրելով ու եկեղեցիները խմանա-հովիվներով ապահովելու և թե էքզիսթենցիալ կապերի հետ սերտացնելու ուղղությամբ:

Նորընտիր կաթողիկոսի ամենամեծ հոգալուրդության առարկաներից մեկն էլ հանդիսանում էր Մայր Տաճարի վերանորոգման խնդիրը. դեռ նախքան իր ընտրությունը նա՝ Ազգային-եկեղեցական ժողովի ուշադրությունն էր հրավիրել այդ չափազանց կարևոր խնդրի վրա. «Ս. էքզիսթենցիալ Մայր Տաճարը 1642 տարվա հետքյուն է:..... Այդ մեծ հաստատությունն է, որի վերա կամենում եմ հրավիրել այս պատկանելի ժողովի ուշադրությունը:

«Ժողովրդական մեծ Հայրապետի՝ Հայրիկի օրերից սկսած, մոտավորապես հիսուն տարի է անցել և Մայր Տաճարը թե ներսից և թե դրսից անմխիթար պատկեր ունի..... Մեր իշխն է ներքնապես կամ վերականգնած տեսնել նախկին նկարազարդումը և կամ հայ զեղարկվեստական նոր նկարներով նկարազարդել հայ կյանքի և Ս. Գրքի պատկերներից օգտվելով..... Արտաքնապես կկամենայի կամ մարմարիտնապատ և կամ դրանիտով պատած տեսնել: Բնականաբար սա մի ցանկություն է, որ ենթակա է ժողովի և մասնագետ ճաշակավոր ճարտարապետների ու նկարիչների քննարկման: Միայն այս աշխատանքից հետո Մայր Տաճարի բազմաթիվ օտարազգի և տեղացի այցելուները Տաճարը դիտելուց հետո կհիշառան ոչ թե զարմանք հայտնելով հայի հասարակության վերա, այլ գովելով հայի հայրենասիրությունը և կոպտականությունը:

Ազգային-եկեղեցական ժողովը իր հունիսի 20-ի նիստում զբաղվեց այս խնդրի քննությանը ևս. այդ մասին նիստի արձանագրության մեջ կարդում ենք հետևյալը.

«Այնուհետև ժողովն անցավ օրակարգի հաջորդ խնդրին՝ Մայր Տաճարի վերանորոգության հարցին:

Նրուտադնմի Ամեն. Պատրիարքը մի բացատրականով կոչ արավ ըլլող պատգամավորներին, որ հանձն առնեն հոգալու Մայր Տաճարի վերանորոգության ընդհանուր ծախքը: Կրկիկայի Վեհափառ կաթողիկոսը խոսք առնելով կարդաց Մայր Տաճարի հիմնական

նրա վերանորոգման սուրբ գործին: Բարեգործության բազմաթիվ ասպարեզներ ու առիթներ գոյություն ունեն, բայց այս անկը հզակի է իր բնույթով ու նշանակությամբ և երջանիկ կլինի այն մեծահարուստը, որին կվիճակվի իր անունը կապել բազմադարյան այս անդուգական հուշարձանի հետ: Տեղին է այստեղ հիշել հայկական պոնդիակի երկնակամարի ամենաշողշողուն աստղերից մեկի՝ Զ. Թումանյանի անմահ խոսքերը.

Անց են կենում սեր ու խնդում,
Գեղեցկություն, ցանձ ու ցան,
Մանր մեղեք է, մեծ մեծիկը,
Մարդու գործն է միշտ անմահ:

Գործն է անմահ, լավ իմացեմ,
Որ խոսվում է դարեդար,
Երեկ եղան, որ իր գործով
Կապրի անվերջ, անդադար:

Վեհը, նախքան իր ընտրությունը, լուծել էր էջմիածնի համար չափազանց կարևոր մի խնդիր ևս.—Սովետական կենտրոնական իշխանությունը թույլ էր տվել էջմիածնին ունենալու իր սեփական տպարանը.

«Ամեն Ս. Տեղակալը հայտնիք,—կարդում ենք այդ մասին Ազգային-Եկեղեցական ժողովի Գ նիստի արձանագրության մեջ,—որ Սովետական քառիսենա կառավարությանը թույլատրել է Մայր Աթոռին ունենալու նաև իր սեփական տպարանը, և որ ամբողջ Սովետական Միության մեջ դա առաջին կրճեկան տպարանի արտոնությունն է, որը պետք է քաճը գնահատել:

«Ժողովը խանդավառ ծափահարություններով իր գոհունակությունը հայտնեց Տեղ. Սրբազանին այդ հաջողության առթիվ:

Տպարանի կարևորությունը շեշտված ենք տեսնում նաև Ս. Տեղակալի Ազգային-Եկեղեցական ժողովին ներկայացրած զեկուցագրում.

Վերակառուցվող էջմիածնի համար տպարանը ամենակարևոր հաստատություններից մեկն է: Եկեղեցական դրքերի տպագրության կարիքը վաղուց զգացվում էր, իսկ այժմ ևս առավել, հետզհետե նոր եկեղեցիների և մանավանդ Հոգևոր ճեմարանի բացմամբ, որը հատուկ ձեռնարկների է կարոտում: Տպարանը պիտի դյուրացնե և կանոնավորի նաև օրացույցի ու «էջմիածին» ամսագրի հրատարակություն իր ժամանակին: Հիշատակված հանգամանքներն ինքնին զգալ են տալիս տպարանի կազմակերպման արագա-

ցումը: Մենք այժմ ունենք տպարան ունենալու իրավունք և տպարանի շենք. մենք հնարավորություն ունենք նաև ստանալու տպարանի ինվենտարը, որ սակայն չկամեցանք. նախ այն պատճառով, որ հնացած է և երկրորդ անհամար համարներից առնել Հայրենիքից այն, որին տալու պարտականություն ունինք և երրորդ, որ ունինք արտասահմանյան հայրենասեր Հայրություն, որի առատաձեռնությունը Մենք տեսանք Հայրենական պատերազմի ժամանակ և մտահենք, թե նույնը պիտի տեսնենք առավել ևս Ս. էջմիածնի վերակառուցման և Հայրենիքի վերաշինության ժամանակ:

Տ. Տեղակալի այս սրտառուլ խոսքերը չենք արձագանք գտան միյուրեքի ծայրերից էջմիածնի ժամանած հայրենասեր պատգամավորների շրջանում:

Ժողովի Դ նիստում «Ամեն. Ս. Տեղակալը ի ուրախություն ժողովի հայտարարեց, թե Բեյրութի պատգամավոր պ. Մկրտիչ Մարլանը հանձն է առել Մայր Աթոռի տպարանի սարքավորման և կահավորման ամբողջ ծախսը հոգալ: Այս հայտարարությունն ընդունվեց բուռն ծափահարություններով:

Այսպիսով, Հոգևոր ճեմարանին զուգընթաց, Մայր Աթոռը հարստացավ, իր համար չափազանց մեծ կարևորություն ներկայացնող, մի նոր հաստատություն ևս:

1946 թվի ապրիլ ամսին Վեհի հրամանով էջմիածնի պատվիրակությունը՝ բաղկացած Ա. Առաքելյանից և Ն. Մանուկյանից մեկնեց Բեյրութ՝ տպարանի սարքավորումը էջմիածնի տեղափոխելու հետ կապված մի շարք խնդիրներ լուծելու համար. հուլիսին պատվիրակությունը վերադարձավ հայրենիք: Տպարանի սարքավորումն արդեն պատվիրված է և մոտ տպագրում կստացվի, այնպես որ 1947 թվին Մայր Աթոռը կունենա իր սեփական տպարանը, որը հնարավորություն կտա նրան ծավալելու և էլ՝ ավելի կանոնավոր հիմքերի վրա դնելու հրատարակչական գործը:

Նորընտիր Հայրապետի գահակալության առաջին տարին նշանավորվեց նաև մի նոր շինարարությամբ:

Եստ հաճախ Վեհը նրան էր մեկնում գործով, որտեղ պաշտոնական ընդունելություններ էր ունենում. երբեմն էլ էջմիածնի միաբանության անդամները կամ թեմական առաջնորդները գործով նրանում մնալուց իջևանելու և գիշերելու հարմարություններ չէին ունենում. այդ իսկ նկատառումներով

վեհափառը որոշեց Երևանում կաթողիկոսական վեհափառան (վիլլա) կառուցելու նախաձեռնելով այդ մեծածախս շինարարությունը վեհափառ Հայրապետը մյուս կողմից էլ նույնպատակ է ունեցել հարազատ Սովետական Հայաստանի մայրաքաղաքում հայկական դասական ճարտարապետություն ոճով կառուցված մի գողարիկ կոթող կանգնեցնելու Հայաստանի կառավարությունն ընդառաջելով վեհափառ Հայրապետի փափագին, այդ նպատակի համար Պետական օպերայի այգու մոտ ընդարձակ հողամաս հատկացրեց հայկական ոճով կաթողիկոսական վիլլա կառուցելու համար։ Ներկայումս շինարարությունը թափով ծավալվում է և նախատեսվում է 1947 թվի աշնանն ավարտել շենքի կառուցման հիմնական աշխատանքները։ Ենթեր ճակատով նայելու է Արարատին։

Սկսելով այս մեծածախս շինարարությունը, վեհափառ Հայրապետը հույս ունի, որ իր գեղեցիկ նախաձեռնությունը լայն արձագանք կգտնի մեր բարեբարների շրջանում, որոնք շին զլանա իրենց օժանդակությունը բերելու այս գործին, նպաստելով շենքի արտաքին բարեզարդմանը և ներքին ըստ ամենայնի վայելուչ գեղազարդմանն ու կահավորմանը։

Վեհափառ Հայրապետն իր անդրանիկ կոնֆակում գրում է.— «Հայ Եկեղեցու հեռավաղ սովորույթյան և կանոնների բխարույթամբ, նախաձեռնում, ծուրը դրի իշման սեղանի առաջ և ուխտեցի ցման հավատարիմ մնալ Հայ Եկեղեցուն, աբխախտ պաճալանել հորա կանոնները, դավանաբան ու ավանդույթները և աճանվիրույթամբ ծառայել Հայ ժողովրդին և Հայրենիքին»։

Եվ իրոք այս կարճ ժամանակամիջոցում Ենթահազարդ Հայրապետը ցույց տվեց իր գործունեությունը, որ եւ ոչ միայն հավատարիմ է մնում Հայ Եկեղեցուն, այլ և անձնվիրությունը ծառայում է հայ ժողովրդին ու Հայրենիքին։ Դա ազնիվ հայ հոգևորականի հատկանշական գիծն է եղել դարերից ի վեր։ Եկեղեցիաբարությունը և հայրենասիրությունն անբաժան են եղել միմյանցից։ Զատ անգամ դժվար է լինում որոշել, թե դրանցից որն է գերակշռել մեր մի շարք երջանակահիշատակ հայրապետների մոտ։ Տ. Տ. Գևորգ Զ մեր այն սակավաթիվ հայրենաճաճ հայրապետների թվին է պատկանում, որոնց համար Հայրենիքի շանքեր միշտ վեր են եղել ամեն ինչից։ Ենթահազարդ Հայ-

րապետը այն հստակ համոզումն ունի, որ Եկեղեցին կաշված է ըստ ամենայնի նպատակով հարազատ Հայրենիքի հարաճուն հզորացմանն ու ծաղկմանը։

Նորընտիր Հայրապետը գահ բարձրացավ հայ ժողովրդի պատմության բախտորոշ շրջանում, երբ իրված էր բովանդակ հայ ժողովրդի համախմբման հարցը Մայր Հայրենիքում և Թյուրքիայի կողմից բռնագրավված հայկական հողերի միակցման խնդիրը։ Սովետական Հայաստանին կարող էր Հայ Եկեղեցին մի կողմ քաշվել և դիտող դերում մնալ այս խնդիրների հանդեպ։ Ո՛չ, չէր կարող հայ ժողովրդի բոլոր խավերին անխտիր հուզող այս խնդիրները հավասարապես հարազատ էին նաև Հայ Եկեղեցուն։ Հայ Եկեղեցին պարտավոր էր իր արամագրություն տակ եղած բոլոր միջոցներով օժանդակելու այս խնդիրների կենսագործմանը։

Եվ մեծ հայրենասեր Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գեղորգ Զ, Հայ Եկեղեցու հնավանդ տրագիցիաների համաձայն, հանդես եկավ իր պատմական կոչերով։ Ներգաղթի գործին օժանդակելու համար նա հատուկ շրջաբերական է հղում արտասահմանի թեմերի առաջնորդներին՝ հորդորելով ժամենատեսակ աշակցությունն ցույց տալ ճանաչողի սուրբ գործին։ «Այսօր,— գրում է նա այդ շրջաբերականում,— երբ ներգաղթի հարցը սրտաբան ու լայն մասշտաբով է դրված՝ տեղի Հայ Հոգևորականությունը բարոյական պարտականություն ունի բացատրել իր հոտին հարցի ներկա միճակը և նորա շտապ կազմակերպման անհրաժեշտությունը և իր ոգևորչ թարգմաններով անմար պահել հայ ժողովրդի ոգևորությունը..... Հատկապես Առաջնորդներից վերա բարոյական պարտականություն կա մեր հեղինակությանը, ճարտար լեզվով և ազգու խոսքով աջակցելու հիշյալ կոմիտեների հաջող կազմակերպմանը, առաջ քաշելով հեղինակավոր, գործունյա և ներգաղթի գաղափարին նվիրված անձանց»։ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գևորգ Զ-ի ներգաղթին աջակցելու այս կոչը մեծ արձագանք գտավ բոլոր հայկական գաղութներում։ Վեհափառը սրտահույզ կոչ կրե՛ն ամենուր, որպեսզի ներգաղթի մեծ գործին համար մեր ժողովուրդը բոլորանվիր իր օժանդակությունը բերե՛ն տնտեսապես և բարոյապես... Մեր իմաստուն Հայրապետին այս հրահանգները..... պետք է արտասահմանյան բոլոր հայրենիքում անվերջապես դործի մղեն..... Մեր ժողովրդին համար պատմական այս պահը, սիրելիք, նվիրական պահ է, ով որ այս պահուն իր պարտքին առաջ անտարբեր կմնա, ով որ

իր առաջնություն կարելին ի գործ չի դնել, Հայրենական անցյալ ու ապագա պատմության առաջ դատապարտյալ կմնա... Հետևի՞նք ու գործարքենք մեր Հայրապետին հրահանգը.....» գրում է Ամերիկայի Հայոց առաջնորդ Տիրան Եպիսկոպոսը «Հայաստանեայց Եկեղեցի» ամսագրում:

«Մեծ հաճությամբ կենկտենք, թե այն տեղերը, ուր ներգաղթյալ անմիջապես պիտի սկսի, արդեն Հայաստանյայց Եկեղեցվու առաջնորդները եռանդով գործի անցած են Հայրապետական հրահանգը գործարդելու համար.....»

«Իրապես հայ հավատացյալ ժողովուրդը հպարտ կարող է ղգալ, որ ունի Գևորգ Զ-ի նման հայրենամուկ Հայրապետ մը, արժանավոր հաջորդը, Լուսավորչիներու, Պարթևների, Աշտարակեցիներու, Խորմյաններու: «Ճաշիգձի դեմ մղված հայրենական պատերազմի օրերուն, երբ թշնամին Կովկասի դռներն ափ էր առել, մեր հայրենասեր Հայրապետը (այն ատեն Ազգերտիր Տեղակալ) Հայաստ. Եկեղեցվու անուճը պանծացուց և վարկը անհունորեն բարձրացուց հաշի Սովետական Իշխանության, նախաձեռնելով «Մասունցի Դավիթ Հրատալի Զորասլուծ»-ի կազմության և ինք պարզեցողությամբ Եվրոպայի պաշտպանության մեղալուծով, գորկործին վրա կկրե խաչին հետ, հպարտորեն: «Իսկ այժմ, ահա, մեր հայրենասեր Վեհ. Հայրապետը ոչ միայն իր հավատացյալ հոտին կող կրեն օգնելու ներգաղթյալ ամեն կերպով, բարոյապես և նյութապես, այլ ինքն ալ կխոստանա աջակցել ներգաղթյալ սուրբ գործին, իր ձեռքն եղած բոլոր միջոցներով....» գրում է «Կոունկ» շաբաթաթերթը: Վեհ. Հայրապետի իղձը.—«Պիտի տեսնե՞մ արդյոք օտարության մեջ ցար ու ցրիվ ընկած հայությունը համախմբված իր հայրենի երկրում՝ Խորհրդային իշխանության ներքո, որ այդ խաղաղ շրջան, հոգուս ու մարմնիս հանգիստ տամ և հայ ժողովրդի ողորմիս լսեմ», այսպիսով իրականացնում է արդեն: Այսօր բազմահազար հայրենաբաղձ հայեր ընդմիջում դեմ շարժելով պանդխտության ցուպը, հայրենիք են ժամանում Միլիտայի, Լիբանանից, Իրանից, Ռումինիայից, Բուլղարիայից, Հունաստանից. սկսվել է մասսայական ներգաղթը:

Սակայն հայրենասեր Հայրապետը ուրիշ իղձ է ունի.—«Մենք չենք կամենում կասկածել, որ երբ Սովետական կառավարությունը արտասանմանյալ հայաբյան իր սրբազան հայրենիք վերադառնալու հարցն է լսել, դեմակրատիկ մեծ պետությունները,

հատկապես ժողովրդների Մեծ Առաջնորդ ՄԱՍԻՆԻ հանճարեղ միակը, էլ կգտնեն հալ ժողովրդի արդար պահանջը. դրականապես լուծելու և ճշմարիտ վերադառնելու բնույթը գրավված իր պաշտպան հողերը, միացնելով այն բուն երկրին՝ Սովետական Հայաստանին» գրում է Հայրապետը ռադիո-հաղորդման համար տրված Իր «Երկու խոսք հայ ժողովրդին» հոդվածում:

Այդ իղձն ավելի լայն արժարժված են տեսնում երեք մեծ տերությունների ղեկավարներին Վեհապետի ներկայացրած դիմումի մեջ:

«Հայ եկեղեցու պետերը՝ կարողիկոսներն ու պատրիարքները, դարե՛ր ընթացում հայ ժողովրդի ներկայացուցիչներն են հանդիսացել պետությունների առաջ և ետև քաղաքների ու տառապանքների, խնդիրների ու պահանջների արտահայտիչներ... Մենք՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գևորգ Զ, հավատարիմ մեր ժողովրդապաշտպան տաղիցիաներին՝ սրբազան պարտք ունենք ի սփյուռս աշխարհի ցրված, դժբախտ հայ ժողովրդի դարձ ներկայացնելու ձեզ, խրդրելով նորա արդար լուծումը. մանավանդ թե այդ իմաստով բազմաթիվ դիմումներ ենք ստացել աշխարհի ամեն կողմից ցրված հայերի կողմից:..... Այս հավատով ձեզ են դիմում Թյուրքիայից վտարված հին ու նոր հայ գաղթականները, որոնք բախտավոր են ներհազնդի զանազան մասերում և նոցա հետ Ամենայն Հայոց հիմնադրված Հայրապետությունը և խնդրում ձեզ հանաչել հայերի իրավունքը իրենց պատմական հայրենիք վրա, որ նոքա օրագործել են իրենց արյունով ու բռնիքով և ծածկել հիշատակաց արժանի հատուտ կուսուրուական կորոզներով: Մենք խնդրում ենք առնել Թյուրքիայի ձեռքից այդ բունագրավված և այժմ համարյա սակայացած հողերը և վերադառնել իրենց իսկական տներին ու միացնել Սովետական Հայաստանին.....»:

Վեհ. Հայրապետի գործունեության գլուխ գործոցն է հանդիսանում այս դիմումը՝ համապատասխան արտահայտելով բովանդակ հայ ժողովրդի իղձերը. սա Հայ Եկեղեցու պատմության մեջ նախընթաց շունչոց պատմական արժեքավոր մի փաստաթուղթ է, որը Տ.Տ. Գևորգ Զ-ին դնում է Մեծ Հայրիկի կողքին, դարձնելով նրան հայ ժողովրդի երկրորդ Հայրիկը: Մերոնադարդ գահակալը ճշիւ ու հստակ ըմբռնելով ողջ հայության քաղաքներ կարողացել է կրակոտ, նպատակալուց ու պահանջկոտ խոսքերով արտահայտել նրա միասնական կամքը՝ երբ իրմանից հետո Գևորգ Զ հայ կաթողիկոս

ներքին մեջ առաջինն է, որ հրապարակ է իշխում իր խորհուրտ ձայնը էջմիածնից հնչեցնելով հօգուտ հայ ժողովրդի դարավոր տենչանքների իրականացման։ Սակայն այս դիմումը տարբերվում է նախկինում եղած դիմումներից. սա հեռու է աղերսական բընույթ կրելուց և ներծծված է արժանապատվությամբ լեցուն խոսքերով, Հայրապետն այստեղ հանդես է գալիս ոչ թե՞ աղերսողի, հղորների գութը հայցողի, այլ պահանջողի, իրավատերի դերում։ Թվելով հայ ժողովրդի մատուցած ծառայությունները, նա պահանջում է, որպեսզի ճանաչվեն ու հարգվեն բազմաշարժար ու դարավոր կուլտուրայի տեր հայ ժողովրդի արդար իրավունքները և իրականացվեն մեծ պետությունների կողմից բազմիցս արված խոստումները։ Այս պատմական դիմումը հրճվածի ու երախտագիտության անհուն զգացմունքով համակեց բոլոր հայրենասեր հայերի սրտերը։ Արի ու կորովի Հայրապետը հարազատ թարգմանը հանդիսացավ արտասահմանյան հայրենաբաղձ հայության տենչանքների, արդարացիորեն արժանանալով նրա անկեղծ, բուռն ու սրտաբուխ համակրանքին. զգացված Հայրապետի սփոփել, մինչև սրտի խորքերը հուզող խոսքերից, հայ ժողովրդի հայրենակարոտ զավակները երախտագիտությամբ լի գնահատանքի խոսքերով են դրվատում նրա հայրենասիրական գործունեությունը։ Ահա ինչպիսի սրտառու խոսքեր են արձանագրված այդ մասին «Արաքս» թերթի էջերում։

«... Եւս հրապարակ կուզա հայ ժողովրդի մեկ նոր Հայրիկը, Գևորգ Զ..... հորդորելու խրախուսելու, մխիթարելու, օրհնելու և ըսելու..... Թե ունիս մի նոր հայրիկ, որ քեզ համար տիվ ու գիրքեր գործում է, աղոթում է և որպես քաջ հովիվ անձը դրել է քու փրկությանդ, բարօրությանդ և հոգևոր վերածննդանդ համար... Իմ գրիչս շատ տկար է արտահայտելու համար ա՜ն երախտագիտական զգացումները և սրտի հուզումները, որ ունեցավ գաղթաշխարհի հայությունը իր

նոր Հայրիկին գրված ավետանքին, հորդորներին և օրհնություններին»։

Այսպիսով տեսնում ենք, որ Ամենայն Հայոց Հայրապետի հայրենաշունչ դիմումն է՛լ ավելի վերարժարեց հայրենաբաղձ գաղութահայ հատվածների սերը դեպի Մայր Հայրենիքը։ Վեհափառի ազգօգուտ ձեռնարկները խթան հանդիսացան և մեծապես նպաստեցին էջմիածնի հեղինակության ամրապնդմանը։

«... Ամենայն Հայոց Սրբազնագույն Կաթողիկոսը հարմարագույն առիթը փախցուցած չէ հարազատ թարգման հանդիսանալու Հայ ժողովրդին և կատարելու հայրենասիրական պարտականություն մը, որ Հայաստանյայց Եկեղեցվո դարավոր ավանդական դիմն է եղած...» գրում է «Պայթար» թերթի Փարիզի թղթակիցը։

Դիմումը թարգմանվեց մի շարք լեզուներով և լայն արձագանք գտավ նաև օտարազգի մամուլի էջերում։

«... քստ կաթողիկոս Գևորգ Զ-ի կողմն ենք Մեծերուն ուղղած պահանջի մը՝ ան կպահանջե վերադարձը Թյուրքիո կողմն բռնազրավված հողերուն և հատուցում այն պատմական մեծ անարդարություն համար, որ գործված է հայ ժողովրդին հանդեպ...» գրում է Վա Պուրս Էփեսոսին» թերթի խմբագրապետ Ժան Լյուկուր Վոր Լուսաբաց հայ ազգին համար» խորագրով խմբագրականի մեջ։

Մենք շանացինք տալ Վեհափառ Հայրապետի մեկ տարվա եկեղեցաշինարարական և հայրենասիրական բեղուն գործունեության ընդհանուր պատկերը։

Մաղթենք Ամենակալին զնորհե Ազգընտիր Հայրապետին երկար կյանք ի բարօրություն Հայ Եկեղեցվո ու Ազգի։